

Näringsdepartementet

Tid – för arbete och ledighet (SOU 2002:58)

ILO-kommittén har genom remiss 2002-07-02 (N2002/6577/ARM) anmodats yttra sig över delbetänkandet (SOU 2002:58) Tid – för arbete och ledighet. Betänkandet innehåller förslag till ny lagstiftning om minskad arbetstid genom utökad ledighet samt ändrad lagstiftning om semester och arbetstid.

Utredningen föreslår att en ny lag om flexibel ledighet införs som ger alla arbetstagare rätt till fem dagars extra ledighet. Dagarna skall kunna tas ut som timmar. Den anställde själv bestämmer när och hur han eller hon vill ta ut ledigheten. Den lediga tiden kan sparas i en timbank för att tas ut ett senare år. Dock får högst 400 timmar sparas. Ledigheten får inte bytas ut mot pengar. Semesterlagen föreslås ändrad så att även den femte semesterveckan blir omvandlingsbar till flexibel ledighet. För ett tydligare genomförande av EG:s arbetstidsdirektiv i svensk lag föreslås en ändring i arbetstidslagen, innebärande att alla arbetstagare skall ha minst elva timmars dygnsvila per 24-timmarsperiod, att den genomsnittliga veckoarbetstiden begränsas till högst 48 timmar under en beräkningsperiod om fyra månader samt att arbetspassen för nattarbetande med särskilt ansträngande arbeten begränsas till högst åtta timmar.

Betänkandet innehåller en internationell jämförelse på grundval av statistikuppgifter i den av EU-kommissionen publicerade Labour Force Survey. Även OECD:s Employment Outlook har studerats.

ILO-kommittén vill inför fortsatta överväganden erinra om följande ILO-konventioner.

Konventionen (nr 14) om veckovila i industriarbete, antagen redan 1921, är en central ILO-konvention, ratificerad av 117 av ILO:s 175 medlemsstater, däribland Sverige (prop. 1923:198).

Konventionen nr 14 är tillämplig på alla anställda inom privat och offentlig industriverksamhet och innehåller en grundläggande skyddsregel på arbetstidsområdet för denna kategori av arbetstagare. Motsvarande reglering för kontors- och affärsanställda återfinns i konventionen *nr 106*, som antogs 1957 men som inte ratificerats av Sverige. De båda konventionerna täcker i princip hela arbetsmarknaden med undantag av arbete inom jordbrukssektorn och till sjöss.

Enligt artikel 2 i konventionen nr 14 skall alla industriarbetare ha rätt till minst 24 timmars sammanhängande vila under varje period om sju dagar. Veckovilan skall, om möjligt, tillförsäkras samtliga anställda i ett och samma företag

samtidigt och sammanfalla med de dagar, som av tradition i resp. medlemsland betraktas som allmänna vilodagar. Undantag från reglerna om veckovila kan endast medges efter samråd med berörda arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer (art. 4).

Konventionen (nr 47) om fyrtio-timmars vecka antogs 1935 men ratificerades av Sverige först 1982 (prop. 1981/82:166). Den innehåller endast en operativ artikel, enligt vilken den ratificerande medlemsstaten åtar sig att godkänna ”principen om fyrtiotimmarsveckan, tillämpad på ett sådant sätt att den inte medför en sänkning av arbetarnas levnadsnivå” och vidta eller främja åtgärder som kan anses ägnade att leda till detta mål.

Fyrtiotimmarsveckan som arbetstidsnorm slås återigen fast i *rekommendationen (nr 116) om förkortning av arbetstiden*, som är avsedd att komplettera konventionen nr 47. Rekommendationen, som antogs 1962 och förelades riksdagen genom prop. 1963:29, anvisar bl.a. skilda metoder för beräkning av den normala arbetstiden. Rekommendationen ger utrymme för ett inslag av flexibla arbetstidsregler under vissa villkor. Detta innebär bl.a. att flexibilitet kan medges då verksamheten så kräver. Permanenta, tillfälliga eller periodiska avvikelser från det normala arbetstidsmåttet ”må beräknas såsom ett genomsnitt för en period överstigande en vecka när det är motiverat av särskilda förhållanden inom vissa verksamhetsgrenar eller av vissa tekniska krav (punkt 12.1). Berörd myndighet i resp. medlemsland fastställer den maximala längden för sådana undantagsperioder (punkt 12.2). Enligt punkt 20. 1-2 bör berörd myndighet samråda med representativa arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer vad gäller avvikelser från den normala arbetstiden.

Konventionen (nr 132) om semester antogs 1970. Frågan om svensk ratifikation sköts upp i avvaktan på en harmonisering av de nordiska ländernas lagstiftning (prop. 1971:5). När så skett förelades konventionen riksdagen på nytt genom prop. 1976/77:90 varefter konventionen ratificerades 1978.

Konventionen omfattar alla arbetstagare utom sjömän. I art. 3 fastställs att varje arbetstagare skall vara berättigad till en årlig betald semester av en stipulerad minimilängd. Varje medlem som ratificerar konventionen skall uppge den stipulerade semesterns längd i en deklaration fogad till ratifikationen. I intet fall får semestern understiga tre arbetsveckor för ett års tjänst. En stat kan bestämma att längre semester skall gälla än den som angivits vid ratifikationen. I under rättelse till ILO har angetts att i Sverige omfattar den lagenliga rätten till semester fem veckor. Semesterlön skall utgå för hela perioden och utbetalas till arbetstagaren före semestern (art. 7). Uppdelning av den årliga semestern kan medges genom metoder som bestäms på det nationella planet (art. 8).

För sjömän gäller *konventionen (nr 146) om semester för sjöfolk*, ratificerad av Sverige (prop. 1977/78:51).

ILO:s expertkommitté fann i en ”direct request” 1991 brister i Sveriges tillämpning av art. 12 i konventionen nr 132. Expertkommittén ansåg att möjligheten att mot ersättning avstå från semester överstigande 20 dagar för ett år tjänst, i enlighet med lagen (1990:631) om avvikelser från vissa

bestämmelser i semesterlagen (1977:480), inte var förenlig med artikeln. Sverige hänvisade i tillämpningsrapporten om konventionen nr 132 för perioden 1990-94 till att artikelns minimikrav, dvs. att semestern i intet fall skall understiga tre arbetsveckor för ett års tjänst (art. 3.3) tillgodosågs, då det enligt lagen var förbjudet att mot ersättning avstå från semester understigande 20 dagar (fyra veckor). Dessutom hade lagen (1990:631) upphört att gälla den 31 mars 1992.

Konventionen (nr 171) om nattarbete med tillhörande rekommendation nr 178 antogs 1990 och förelades riksdagen genom prop. 1991/92:98. Konventionen har inte ratificerats av Sverige, bl.a. av det skälet att den, främst vad gäller skyddsregler, utgår från ett synsätt som inte betraktades som förenligt med svensk lagstiftning. Konventionen innehåller inget förbud mot nattarbete, inte heller några bestämmelser om begränsning av nattarbete, men däremot skyddsregler vid nattarbete. Den kompletterande rekommendationen innehåller emellertid detaljerade bestämmelser om bl.a. arbetstid och vilotid. I rekommendationen fastställs bl.a. att normal arbetstid för nattarbetare inte bör överskrida åtta timmar under en 24-timmarsperiod då de utför nattarbete, bortsett från när arbetet omfattar väsentliga perioder med enbart närvaro eller beredskapstjänst (punkt 4.1). I yrken som medför särskilda risker eller stark fysisk påfrestning bör ingen övertid utföras av nattarbetare före eller efter en daglig arbetsperiod som omfattar nattarbete (punkt 5.5).

Samtidigt med konventionen nr 171 antog Internationella arbetskonferensen 1990 ett protokoll till den år 1948 antagna konventionen (nr 89) om kvinnors nattarbete. Inte heller denna konvention har ratificerats av Sverige. Samtliga EU-länder, som ratificerat konventionen nr 89, har sagt upp den.

Konventionen (nr 175) om deltidarbete med tillhörande rekommendation nr 182 antogs 1994 och förelades riksdagen genom regeringens skrivelse 1995/96:158. I konventionen preciseras två mål, dels främjandet av en sysselsättningspolitik som beaktar deltidarbetets roll och dels bättre arbetsvillkor för de deltidarbetande. Åtgärder skall vidtas för att garantera de deltidarbetande samma skydd som heltidarbetande med avseende på organisations- och förhandlingsrätt, arbetarskydd och diskriminering i anställningen. De skall ha en grundlön beräknad i proportion till den för jämförbara heltidarbetande. De lagstadgade trygghetssystemen skall anpassas så att deltidarbetande åtnjuter likvärdiga villkor med de heltidarbetande. Deras villkor beträffande skydd vid havandeskap och barnsörd, anställningens upphörande, betald semester samt ledighet på grund av sjukdom skall motsvara dem för jämförbara heltidsanställda. Konventionen förutser åtgärder för att underlätta möjligheterna till produktivt och fritt valt deltidarbete, som tillgodoser behoven hos både arbetsgivare och arbetstagare. Övergång från heltids- till deltidarbete eller vice versa skall ske frivilligt.

Konventionen nr 175 ratificerades av Sverige i juni 2002 (prop. 2001/02:97) sedan riksdagen antagit regeringens förslag till en ny lag om förbud mot diskriminering av deltidarbetande arbetstagare och arbetstagare med tidsbegränsad anställning (2002:293).

Konventionen (nr 180) om sjömäns arbetstid och bemanningen på fartyg med tillhörande rekommendation nr 187 antogs 1996 och ratificerades av Sverige år 2000 (prop. 1999/2000:119). I konventionen föreskrivs att medlemsstaten skall fastställa antingen ett högsta antal arbetstimmar som inte får överskridas under en given tidsperiod eller ett minsta antal vilotimmar som skall tillhandahållas under en given period. Den normala arbetstiden skall för sjömän liksom för andra arbetstagare baseras på åtta timmars arbetsdag med en vilodag i veckan. Arbetstiden får inte överstiga 14 timmar under någon 24-timmarsperiod och inte heller 72 timmar under någon sjudagarsperiod. Som alternativ får vilotiden inte understiga 10 timmar under någon 24-timmarsperiod och inte heller 77 timmar under någon sjudagarsperiod. Ingen sjöman under 18 år får arbeta under natten. Ingen person som är under 16 år får arbeta ombord på ett fartyg.

Lagen (1998:958) om vilotid för sjömän, som gäller sedan 1 oktober 1998, innebar en anpassning av svensk lagstiftning till nyligen antagna internationella konventioner som reglerar sjömäns arbetstid/vilotid, dvs. till den s.k. STCW-konventionen om sjöfolks utbildning, certifiering och vakthållning, antagen av Internationella sjöfartsorganisationen (IMO) år 1978 med ändringar antagna 1995, dels *ILO-konventionen nr 180*. Den nya lagen utgår således bl.a. från bestämmelserna i konventionen nr 180. Därvid valdes det alternativ som genom sin konstruktion med vilotider är uppbyggt på ett liknande sätt som IMO-konventionen.

Till Internationella arbetskonferensens 70:e möte i juni 1984 utarbetade ILO:s expertkommitté rapporten "Working time: Reduction of hours of work, weekly rest and holidays with pay" (Report II (4B)), innehållande en genomgång och jämförelse av medlemsstaternas lagstiftning och praxis på områdena. Till grund för expertkommitténs granskning av den svenska lagstiftningen låg 1982 års arbetstidslag, arbetsmiljölagen (ändrad t.o.m 1982) och 1977 års semesterlag.

ILO-kommittén har inte funnit något av de i betänkandet framlagda förslagen strida mot Sveriges åtaganden enligt ratificerade ILO-konventioner.

I handläggningen av detta ärende har deltagit undertecknad vice ordförande, ledamöterna Delang, Laurent, Rudeberg, Emriksdotter, Edström, Nyberg och Dergel samt ersättaren Eriksson. Närvarande har varit ersättarna Sandler, Zettervall-Thapper och Johansson och, adjungerade, Ingemar Sundquist, UD, och Annett Olofsson, LO-TCO Rättsskydd, samt undertecknad sekreterare.

För ILO-kommittén

Cathrine Lilja Hansson

Kerstin Wiklund